

8. Светоний Г. Жизнь двенадцати цезарей / Гай Светоний Транквилл : [перевод М. Л. Гаспарова]. — М.: «Наука», 1993.
9. Оуэн Д. История болезни. Недуги мировых лидеров последнего столетия / Дэвид Оуэн: [пер. с англ. Д. Курдыбайло, А. Ковжун, Н. Власова]. — М. : Амфора, 2011. — 640 с.
10. Чазов Е. И. Здоровье и власть. Воспоминания «кремлевского врача» / Чазов Е. И. — М. : Новости, 1992. — (Время, события, люди).
11. Чавес обвинил США в заражении раком лидеров Южной Америки : [Электронный ресурс] // Newzz.in.ua. Украинское новостное Интернет-издание. — 30 грудня 2011 року. — Режим доступу: <http://newzz.in.ua/ob/1148877791-chaves-obviniil-ssha-v-zarazhenii-rakom-liderov-yuzhnoy-ameriki-ssha-otvergli-obvinieniya-chavesa.html>.

Шерман Е. М. Здоровье в системе физических параметров имиджа политического лидера

Рассмотрена специфика восприятия такого физического компонента имиджа политического лидера, как здоровье, с учетом диахронического аспекта вопроса. Доказано, что самостоятельное значение этого компонента имиджа основано на ряде факторов, среди которых ведущими являются культурные традиции и эстетические каноны социума.

Ключевые слова: *имидж, физический параметр, здоровье, эстетический канон, политическое лидерство.*

Sherman O. Health in system of physical parameters of image of the political leader

Perception specifics of such a physical component of a political leader image, as health, taking into account diachronic aspect of questions is considered. It is proved that independent value of this component of image is based on a number of factors, main among these factors there are cultural traditions and esthetic canons of society.

Keywords: *image, physical parameter, health, esthetic canon, political leadership.*

УДК 321.01

Тімашова Вікторія Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу
Національного авіаційного університету

НАДСФЕРИ І СФЕРИ В ТЕОРЕТИЧНІЙ ПРИЗМІ ЗМІСТУ ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК СИСТЕМИ

Розглянуто, проаналізовано і розмежовано поняття надсфер, сфер, систем, підсистем, галузей, а також інших «ділянок» суспільного життя, які подаються в нерозривній єдності зі сферою політичною. З'ясована кількість сфер і надсфер та їх архітектоніка, а також обґрунтовано їх поділ на виробничі (креативні) та споживанські (консумативні). Дано визначення поняття «надсфера».

Ключові слова: *надсфери, сфери, політична сфера, виробничі сфери, консумативні надсфери.*

Будь-яке сучасне суспільство являє собою цілісність взаємопов'язаних між собою сфер, систем, підсистем, галузей, а також інших «ділянок» життєдіяльності людей. Кожна з них має свою структуру, функції, завдання, характерні риси, кожна формується, розвивається, переформатовується на основі власного, неповторного природного, соціального, економічного, духовного, культурного середовища, зовнішніх і внутрішніх політичних

обставин, досвіду, традицій тощо. При цьому перебіг процесів саме в політичній сфері визначає подальший розвиток суспільства та держави в даній країні.

Питання стосовно визначення поняття сфер суспільного життя та їх кількості дискутувалося багатьма провідними вченими і науковцями як в Україні, так і поза її межами. Зазначимо, що питання щодо існування сфери не виникло відразу, так би мовити, «на пустому місці». Поняття сфери створювала і формувала прадавня людська думка: ще за Античних часів розвиток філософського мислення йшов у руслі дилеми «єдине – множинне» (Фалес, Анаксимен, Анаксимандр, Геракліт, Парменід та ін.). Але поряд з цим напрямом визрівали протилежні погляди, які тлумачили світ як взаємодію кількох різних сфер або елементів буття. Піфагор та його учні уявляли світ як гармонію різних сфер, яка вимірюється числами, Емпедокл пропонував чотири «архе» – первоначала (земля, повітря, вогонь, вода), взаємодія яких породжує всі зміни в світі. Демокрит писав про множинність атомів, а Платон – про безформну матерію та множину ідей-форм [9, с. 38]. З того часу розвиток філософського мислення не припиняється, а найбільш плідним став сучасний (або Новітній) період, який характеризується різноманіттям підходів і методів вивчення того чи іншого суспільного феномену.

Виникає запитання: що ж являє собою надсфера, заявлена в назві статті, а також сфера, система, підсистема, галузь суспільства? Наприклад, вітчизняний дослідник В. М. Піча пише про те, що в суспільстві склалася складна ієрархія соціальних систем. Найбільшою ж соціальною системою є суспільство в цілому. Найважливішими підсистемами суспільства, на його думку, є економічна, соціальна, політична та ідеологічна або духовна. Для того щоб відрізнити ці підсистеми від власне соціальної, їх називають ще соціетальними (на початку ХХІ століття поняття «соціетальний» міцно закріпилося в науковому тезаурусі в широкому значенні загальносистемного, характеризуючи суспільство як цілісну систему). У свою чергу, ці підсистеми являють собою різні сфери суспільного життя і виконують свої функції. Вирішальною умовою визначення власне структури соціуму є фактори, завдяки яким стало можливим його формування та існування, – праця, спілкування, свідомість. Вони лежать не тільки в основі визначення основних сфер життєдіяльності людей, а й відповідних суспільних відносин. В. М. Піча говорить і про те, що визначення основних сфер суспільного життя носить певною мірою відносний, умовний характер, оскільки реальна життєдіяльність людей являє собою тісний взаємовплив цих сфер. Абсолютизація якоїсь однієї сфери суспільного життя зумовлює створення деформованої моделі суспільства [7, с. 70-71]. Подібні думки висловлюють багато науковців і вітчизняних, і закордонних.

Можна наводити безліч класифікацій і роз'яснень різними науковцями понять «сфера», «система», «підсистема», «галузь». Але до викладеного вище лише додамо, що навіть Міністр освіти і науки України Сергій Квіт у виступі на засіданні профільного комітету Верховної Ради України з питань освіти і науки 22 квітня 2014 року зазначив, що «освіта в усьому світі розглядається не як галузь, а як основа для всебічного розвитку суспільства [10]. Як бачимо, що і в доповіді міністра поняття сфери, системи і галузі понятійно нечіткі, оскільки не є розмежованими.

Вітчизняний дослідник професор і академік І. М. Варзар ще в 1992-1994 рр. розробив концепцію сфер суспільного життя людей, яка протягом багатьох років доповнювалася, осмислювалася, поглиблювалася й отримала логічне завершення в авторському підручнику 2011 року [2].

І. М. Варзар, відштовхуючись від наявності як мінімум п'яти необхідних людині речей, без яких її існування є неможливим, а саме їжа, одяг, житло, розмноження, спілкування, дійшов висновку про існування п'яти сфер, в яких і відбувається людське життя, а саме економічної, духовної, політичної, культурної, етнічної сфер. Усі ці сфери не відокремлені, а тісно взаємопов'язані між собою, в результаті чого утворюються численні міжсферні та внутрішньосферні «ділянки взаємного перекриття», які І. М. Варзар назвав **галузями суспільного життя**. Ці динамічно утворювані галузі мають однакову будову (архітектоніку),

– вони, як і сфери, складаються з трьох обов'язкових елементів: 1) **відносин** людей з приводу важливих для них питань; 2) **інститутів**, які створюють люди саме для вирішення цих питань; 3) поглядів людей на свої відносини, інститути, проблеми й інтереси, тобто **ідеології** [3, с. 101-101]. У контексті взаємодії усіх цих сферних елементів та провідній ролі в їхньому середовищі інститутів й утворюються різносенсові політичні системи: управлінські, партійні, електоральні, політико-безпекові тощо.

На нашу думку, І. М. Варзар найточніше визначив поняття «сфера», а саме: «сфера (давньогрецьк. *sphaira* – шар, округлість) – це царина суспільно-колективного буття людей, де вони об'єктивують/реалізують свої потреби та інтереси, на підставі чого можуть осмислено ставити перед собою цілі, проблеми і завдання поточної та подальшої життєдіяльності» [8, с. 647].

В одній нашій публікації [11] було виявлено генезу питання про співвідношення понять «сфера» і «система». Наприклад, в античному політичному дискурсі основна думка полягала у тому, що пріоритетніше акцентувалися на «сфері» (взагалі), згодом – на «політичній сфері» (зокрема). У «Державі» Платона і «Політії» Аристотеля йдеться про те, що політична сфера є «вмістилищем» політичної системи. Поняття «політична система» отримало глибоке обґрунтування і поширення лише в середині ХХ ст. завдяки розвитку політичної науки, що призвело до необхідності описання політичного життя із системних позицій. Розкриття сенсозмісту цього поняття дає змогу розглянути інші вузлові питання, зокрема, структурні елементи цієї системи, її функції і закономірності розвитку. У праці Аристотеля «Політика» читаємо, що «форма державного устрою те ж саме, що й політична система, остання ж уособлюється верховною владою в державі» [1]. Поняття політичної системи перебуває в нерозривній єдності з поняттям політичної сфери, оскільки політична система – це структура (архітектоніка) останньої, яка охоплює головні складники й елементи політичних відносин, політичних інститутів і політичної діяльності в життєвому просторі політичної сфери даного суспільства. Тобто, політична система існує в реальній країні або групі країн у певному співтоваристві людей (національному чи багатонаціональному). Сьогодні парні поняття «політична сфера» і «політична система», їхній дуалітетний зв'язок є одними з основних у понятійному потенціалі низки політичних наук. Оперування цими поняттями дозволяє виокремити політичне життя з контекстів інших секторів життя суспільства, яку – для політики взагалі – можна вважати «оточенням» або «навколишнім середовищем».

У березні 2013 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради з питань науки у Львівському національному університеті ім. І. Франка І. М. Варзар висунув пропозицію визнати такі дві групи сфер: *виробничі* та *споживанські*. Письмової фіксації цієї думки ми не зустрічали, тому, з відома автора, перейменуємо ці сфери таким чином: 1) **виробничі** або **креативні** (англ. *create* – створювати, творити) – це творчі здібності індивіда у вигляді готовності до сприйняття і творення принципово нових ідей, що не збігаються з традиційними схемами мислення і входять до структури обдарованості як незалежний фактор, а також здатність розв'язувати проблеми, що виникають всередині статичних систем. До виробничих або креативних відносимо економічну, духовну, політичну, культурну, етноісторичну сфери; 2) **споживанські** або **надсфери** (інфраструктурні) називатимемо **консумативними сферами** (лат. *consumo* – споживати). До консумативних сфер (або інфраструктурних надсфер) віднесемо соціальну, правову етичну, комунікативну, інформаційну (табл. 1). Елементна структура сфер обох груп залишається незмінною, тобто має ті ж три складники: 1) відносини; 2) інститути; 3) ідеологію.

Сфери і надсфери суспільного життя

Виробничі або креативні сфери	Споживанські або консумативні надсфери
1. Економічна	1. Соціальна
2. Духовна	2. Правова
3. Політична	3. Етична
4. Культурна	4. Комунікативна
5. Етноісторична	5. Інформаційна

З наведеного вище постає ще одне запитання: чому саме така класифікація і чому споживанські або консумативні сфери потрібно вважати надсферами?

Людиною керують відчуття, що формують її потреби та інтереси, які, в свою чергу, спонукають до виробництва благ. Без виробництва людина не вижила б, а, отже, не було б і суспільства. Звідси основою будь-якого суспільства є виробництво, головне призначення якого полягає в задоволенні постійно зростаючих людських потреб. Англійський економіст і філософ А. Сміт (1723-1790) вважав, що праця, прагнення людини до благополуччя виступають головним джерелом суспільного багатства, основою життя суспільства. На думку А. Сміта, розподіл праці є основою суспільних зв'язків людини. Унаслідок розподілу праці відбувається обмін плодами праці кожної людини. Отже, кожен працює на себе і, водночас, змушений працювати на інших, а, працюючи на інших, одночасно працює на себе [12, с. 330].

З поглибленням суспільного поділу праці зростає і роль соціальної сфери, яка розвивається разом із матеріальним виробництвом, що є важливою умовою функціонування економічної сфери суспільного життя. Виробничі процеси, які відбуваються в економічній сфері, забезпечують життєво необхідні потреби людини. З розвитком суспільства все більше зростають потреби в суспільних і духовних благах, які створюються саме в соціальній сфері. І чим повніше насичуються потреби матеріальні, тим більшим є запит на соціальні й культурні блага. Оптимальне поєднання матеріального виробництва і соціальної сфери дає змогу забезпечувати відповідність між матеріальним добробутом і духовним розвитком людини.

Наголосимо, що саме споживання є однією з фундаментальних основ буття як окремої людини, так і всього суспільства. Завдяки споживанню відбувається задоволення широкого спектру людських потреб у царині пізнання, спілкування, праці, відпочинку і т. д. Беззаперечним є факт, що з розвитком суспільства потреби його членів змінюються: одні зникають, з'являються нові, змінюється сама структура потреб. Нині ми живемо у постіндустріальному суспільстві, сутнісною ознакою якого є посилення соціальної мобільності, що зумовлено вступом суспільства в якісно новий етап науково-технічної революції (сучасна інформація, телекомунікаційні системи, суцільна автоматизація, роботизація тощо). Американський соціолог Деніел Белл, який запропонував концепцію постіндустріального суспільства, визначає його як суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг [4, с. 111].

О. Тоффлер також наголошував на тому, що в постіндустріальному суспільстві єдиною рушійною силою соціальних змін є наука, техніка, технології, які не залежать від суспільного ладу, класової боротьби. Постіндустріальне суспільство означає зміни в усіх сферах, системах, підсистемах і галузях суспільного життя. Якщо раніше земля, праця, капітал були основними елементами виробництва, то в постіндустріальну епоху в багатьох галузях виробництва ключовим елементом стає інформація і комунікація. Власність втрачає роль головного критерію соціальної диференціації. Вісь соціального конфлікту пролягає не у володінні чи не володінні власністю, а у володінні знаннями та контролі над інформацією [5]. Спостерігається так звана віртуалізація сфер життєдіяльності людини, яка

стає можливою саме завдяки розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Продукти і послуги частково переміщуються у віртуальну реальність, при цьому їх не можна осягнути, доторкнутися до них. Вони начебто є, але в речовому вигляді їх немає, – вони починають жити своїм життям у надсфері, яка акумулює в собі і матеріальну діяльність, і віртуальну. Остання ж забезпечується комунікаціями, які, за визначенням вітчизняної дослідниці В. Дабіжи, є результатом багаторівневого симбіозу людино-технічних систем, мережевих систем, зв'язків і процесів пересування будь-чого та будь-кого у часі й просторі, у тому числі передача, розповсюдження, прийом і збереження символів штучно-природного походження всіх форм буття. Складовими загальної комунікації виступають галузеві, спеціальні, технологічні та інші комунікаційні потоки (напрямки) різних сфер людської життєдіяльності, у тому числі політичні, масові, наукові, соціальні, управлінські комунікації та їхні комбінації й різновиди. Наприклад, кожна політична система, як і кожна політична сила, розгортає власну мережу політичних комунікацій відповідно до своїх можливостей, ресурсів і потреб [6].

Нагадаємо, що політика і мораль є основними регуляторами життєдіяльності людства. Політична складова забезпечує організацію, контроль, управління, безпеку, інтеграцію суспільства, спираючись на систему влади, державні інститути, використовуючи адміністративні ресурси, право чи примус. Морально-етичні чинники регулюють поведінку людей і створюють умови для їх гармонійного буття в суспільстві з допомогою таких категорій, як добро, справедливість, обов'язок, честь, совість, гідність, щастя. У суперечностях між політикою і мораллю народжується політична етика. Вона охоплює моральні аспекти політичних дій і рішень, засоби і форми їх реалізації, відіграючи при цьому вирішальну роль у легітимації політичної влади.

Право як один із найважливіших регуляторів суспільних відносин і одночасно як невід'ємний вимір суспільного життя зазнає на собі прямий та опосередкований вплив з боку суспільства, яке постає не лише об'єктом формування, утворення, функціонування, розвитку суспільних відносин, що стають предметом правового регулювання відносин правових, а й саме бере активну участь в усіх правових процесах, таких, як розвиток права і правотворчість. Вихідним елементом і головним об'єктом дослідження права, – вважає Л. Фуллер, – є не норма права, не правова система, а правові відносини, тобто один із головних елементів, завдяки якому функціонує будь-яка сфера або система, галузь, у тому числі й політична [13, с. 49].

Питання про логічну взаємодію двох груп різносенсових сфер – із розряду теоретико-реформаціологічних проблем модернізації життєдіяльності політичної сфери та предмет окремої публікації. Перейдемо до висновків.

Отже, надсфера суспільного життя – це обшир суспільно-колективного життя людей, в якому насамперед задовольняються їх пересічно-буттійні потреби та інтереси, пов'язані зі споживанням, яке є однією з фундаментальних основ буття як окремої людини, так і всього суспільства.

У результаті взаємодії і рівноважного функціонування усіх надсфер, сфер, систем, підсистем, галузей, та інших «ділянок» суспільного життя як єдиного цілого виникає синергетичний ефект – нова потужна продуктивна сила, здатна вирішувати різноманітні проблеми людства. При цьому найважливішим є усвідомлення того факту, що розвиток особистості, її здібностей, а також її активність, громадянська свідомість, культура, суспільна енергія є тією цеглиною, яка закладає основи здорового й заможного суспільства.

Література:

1. Антология мировой философии : В 4-х томах. — Т. 1. — М.: Мысль, 1969. — 936 с.
2. Варзар І. М. Політична етнологія: пропедевт. курс : авт. підручник / І. М. Варзар. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал»», 2011. — 354 с.
3. Варзар І. М. Розмислові тези про колишні свої намагання посилено вирішувати

деякі засадничі проблеми політичних наук / І. М. Варзар // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. — 2012. — Вип. 1. — С. 97-103.

4. Bell D. Notes on the Post-Industrial Society / D. Bell // The Public Interest. — № 7. — 1967. — С. 102-118.

5. Економічна теорія: навч. посіб / [Андрющенко А. М., Бурляй А. П., Костюк В. С. та ін.]. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 520 с.

6. Дабіжа В., Кіслов Д. Сучасний науковий дискурс щодо визначення поняття «політичні комунікації» [Електронний журнал] / В. Дабіжа, Д. Кіслов // Укр. наук. журн. «Освіта регіону: Політологія. Психологія. Комунікації». — 2012. — № 3. — Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua/>.

7. Піча В. М. Соціологія : підручник / Піча В. М. — Л.: «Новий світ – 2000», 2007. — 280 с.

8. Політологія : навч.-енцикл. Словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / за наук. ред. д-ра політ. наук Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. — Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. — 779 с.

9. Семашко Л. М. Сферный подход / Семашко Л. М. — СПб.: Нотабене, 1992. — 368 с.

10. Смілянська Ганна. Автономія вишів неможлива без фінансової самостійності / Ганна Смілянська // Голос України. — 2014. — 21 трав.

11. Тімашова В. М. Структурно-функціональні співвідношення в дуалітеті «політична сфера – політична система»: ціннісно-регулятивні та управлінські аспекти / В. М. Тімашова // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. — 2013. — Вип. 12. — С. 66-72.

12. Філософія: навч. посіб. / [Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.]. — К.: Вікар, 2003. — 457 с.

13. Фуллер Л. Мораль права / Л. Фуллер [пер. с англ. Т. Даниловой] ; под ред. А. Куряева. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: ИРИСЭН, 2007. — 306 с.

Тімашова В. М. Надсфери и сфери в теоретической призме содержания политической жизни общества как системы

Рассмотрены, проанализированы и разграничены понятия надсфер, сфер, систем, подсистем, отраслей, а также других «участков» общественной жизни, которые подаются в неразрывном единстве со сферой политической. Выяснено количество сфер и надсфер, их архитектоника, а также обосновано их деление на производственные (креативные) и потребительские (консумативные). Дано определение понятия «надсфера».

Ключевые слова: надсферы, сфери, политическая сфера, производственные сфери, консумативные надсферы.

Timashova V. Nadsfery and spheres in the theoretical prism contents political life of society as a system

Considered, analyzed and delineated concept nadsfer, spheres, systems, subsystems, industries, and other «areas» of social life, served in the indissoluble unity of the political sphere. Clarified the number of areas and nadsfer and their architectonic and grounded their separation on production (creative) and spozhyvanski (konsumatyvni). Given the definition of «nadsfera».

Keywords: nadsfery, the sphere, the political sphere, production areas konsumatyvni nadsfery.